

Jednocześnie Wygocki powrócił do pracy naukowej. Wykładał historię, pisał artykuły historyczne. Jego wielką pasją pozostały dzieje powstania wielkopolskiego. Postanowił odtworzyć zniszczoną w 1939 r. książkę. Udało mu się to dzięki pomocy rodziny, która przesłała do Stanów Zjednoczonych zachowane fragmenty maszynopisu. Z opóźnieniem prawie czterdziestoletnim uzyskał za nią doktorat z dziedziny filozofii. Wydanie w Polsce pracy o powstaniu wielkopolskim w Gnieźnie i powiecie gnieźnieńskim zacieśniło jego więzy z ojczyzną (*Gniezno i powiat w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 r.* Instytut Zachodni, Poznań 1988), stało się też pretekstem do przyjazdów i zyskało Wygockiemu szacunek nie tylko wśród badaczy powstania wielkopolskiego. Stał się osobą popularną i chętnie widzianą zwłaszcza w Gnieźnie, którego władze przyznały mu honorową odznakę „Za zasługi dla miasta Gniezna”.

Wraz z odejściem Zygmunta Wygockiego utraciliśmy nie tylko świetnego znawcę powstania wielkopolskiego i wielkiego patriotę, ale także ciekawego, niebanalnego człowieka, potrafiącego realizować wyznaczone sobie cele wbrew wszelkim przeciwnościom.

Maria Tomczak

JAN WĄSICKI (1921-1995)

Dnia 10 kwietnia 1995 r. zmarł w Poznaniu po długiej chorobie emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza dr Jan Wąsicki, ceniony historyk państwa i prawa, doktor *honoris causa* Uniwersytetu im. Marcina Lutra w Halle, znany działacz polityczny i społeczny, zasłużony organizator życia naukowego, członek honorowy Instytutu Zachodniego.

Jan Wąsicki urodził się 17 czerwca 1921 r. w Pruszkowie. Do gimnazjum uczęszczał we Włocławku, tam też po zakończeniu wojny uzyskał maturę. W czasie okupacji został aresztowany, osadzony najpierw w obozie w Stutthofie, a potem wywieziony na roboty przymusowe do Zagłębia Ruhry, gdzie spędził dwa lata.

Studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego rozpoczął w 1945 r. i odtąd związany pozostawał z tą Uczelnią przez całe życie, przechodząc kolejno wszystkie szczeble uniwersyteckiej kariery. Już na ostatnich latach studiów otrzymał – w 1947 r. – stanowisko asystenta wolontariusza, a od 1949 r. starszego asystenta przy Katedrze Ustroju i Dawnego Prawa Polskiego. Jego mistrzami i opiekunami byli prof. dr Zygmunt Wojciechowski oraz prof. dr Zdzisław Kaczmarczyk, pod kierunkiem którego przygotował pracę doktorską. Stopień naukowy doktora uzyskał w 1950 r., a w trzy lata później został adiunktem. W 1954 r. otrzymał etat docenta. W 1960 r. otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego, a w siedem lat potem profesora zwyczajnego. Najwyższy tytuł naukowy uzyskał zaledwie w kilkanaście lat od ukończenia studiów. Szybką karierę zawdzięczał wielkiej pracowitości i pasji badawczej oraz społecznej i politycznej aktywności.

Dorobek naukowy Profesora Jana Wąsickiego jest znaczący. Składa się nań około 200 publikacji, w tym 13 monografii, 3 wydawnictwa źródłowe, liczne artykuły i recenzje, współautorstwo podręczników akademickich oraz redakcja wielu prac zbiorowych. Ponieważ omówienie całości dorobku jest w tym miejscu niemożliwe, należy wskazać na najpoważniejsze osiągnięcia Profesora. W obszarze jego naukowych zainteresowań znajdowało się wiele nurtów badawczych, związanych z nowożytną historią państwa, spośród których szczególnie trzy wydają się ważne.

Pierwsza płaszczyzna naukowych dociekań Profesora wiązała się ze schyłkowym okresem dziejów Rzeczypospolitej szlacheckiej. Badania te oparte na materiałach źródłowych zaowocowały kilkoma artykułami oraz dwiema monografiami. Pierwszą była opublikowana, pod nieco zmienionym tytułem, praca doktorska *Konfederacja Targowicka i ostatni sejm szlacheckiej Rzeczypospolitej z roku 1773* (1952), drugą *Powstanie kościuszkowskie w Wielkopolsce* (1957). Prace

te pokazujące przyczyny i mechanizmy upadku państwa polskiego wzbogaciły polską literaturę historyczno-prawną. Znajomość źródeł tego okresu pozwoliła także Janowi Wąsickiemu aktywnie współuczestniczyć w przygotowaniu i wydaniu X tomu *Volumina Legum*.

Druga dziedzina zainteresowań Profesora, której pozostawał wierny przez cały okres swej naukowej działalności, to problematyka prawno-ustrojowa ziem polskich pod zaborem pruskim. Badania na tym polu stanowiły z jednej strony naturalną kontynuację badań wcześniejszych, wyżej wspomnianych, z drugiej – jak się wydaje – wynikały ze szczególnych zainteresowań Profesora przeszłością Wielkopolski, z którą czuł się ściśle związany przez całe swoje naukowe życie. Wymagały one gruntownych i w większości pionierskich poszukiwań archiwalnych, a także poznania bogatej niemieckiej literatury przedmiotu. Ich plonem jest obok wielu publikacji mniejszych, drukowanych m.in. w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” i „Przeglądzie Zachodnim” – aż siedem monografii: *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793-1806* (1957), *Powstanie 1806 r. w Wielkopolsce* (1958), *Miasta zachodniego pogranicza w Wielkopolsce 1793-1815* (1960), *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Nowoschodnie 1795-1806* (1963), *Prowincja Grenzmark Posen-Westpreußen* (1967), *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Fragmenty dziejów* (1978) oraz *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Wielkie Księstwo Poznańskie 1815-1848* (1980). Monografie te, wypełniając istotną lukę w polskim piśmiennictwie historyczno-prawnym, uczyniły Profesora Jana Wąsickiego uznanym autorytetem w zakresie dziejów zaboru pruskiego do okresu Wiosny Ludów.

Dwa przedstawione wyżej nurty zainteresowań badawczych Profesora zaowocowały nie tylko monografiami i artykułami, ale także przygotowaniem i wydaniem źródeł. Na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim opublikowane w dwóch częściach *Opisy miast polskich z 1793-1794* (1961) oraz *Pruskie opisy miast polskich z końca XVIII w. Departament białostocki* (1964). Stanowią one cenny materiał dla wszystkich historyków zajmujących się badaniami miast polskich schyłku I Rzeczypospolitej i pierwszych lat zaborów.

Trzeci ważny nurt w badaniach Jana Wąsickiego wiązał się z zagadnieniami ustroju nowożytnych Niemiec. Problem, który szczególnie zainteresował Profesora to rozmaitość i złożoność struktury państwa niemieckiego (konfederacje, federacja), zagadnienie dla ustroju Niemiec podstawowe. Efektem tych badań stała się czterotomowa seria monografii: *Rzesza a kraje niemieckie 1914-1949* (1977), *Rzesza i państwa niemieckie 1789-1815* (1982), *Związek Niemiecki i państwa niemieckie 1815-1848* (1986) oraz *Związek niemiecki i II Rzesza Niemiecka 1848-1914* (1989). Zakończenie prac nad zaawansowanym już piątym tomem, poświęconym ustrojowi Niemiec w latach 1648-1789, uniemożliwił Profesorowi szybki rozwój choroby. Wartość opublikowanych monografii polega nie tylko na wypełnieniu luki w polskiej literaturze prawno-ustrojowej dotyczącej ustroju Niemiec jako całości, lecz również na przedstawieniu rozmaitości ustroju poszczególnych państw niemieckich, które także w historiografii niemieckiej nie doczekały się dotąd pełnego opracowania.

W dorobku Jana Wąsickiego nie brak także publikacji poświęconym problemom Polski po 1945 r. Zgromadził również, dzięki swoim magistrantom i dyplomantom – jakby przewidując, że przedmiot zainteresowań konstytucjonalistów stanie się wkrótce polem badawczym historyków ustroju – bogaty materiał dokumentujący początki polskiego państwa socjalistycznego w województwach zachodnich.

Charakteryzując sylwetkę Profesora Jana Wąsickiego nie można się ograniczyć wyłącznie do przedstawienia Jego naukowego dorobku. Wiele bowiem czasu poświęcał także pracy dydaktycznej. Kolejne roczniki studentów Prawa i Administracji UAM uczestniczyły w prowadzonych przez Profesora wykładach, prawie 300 przygotowało na Jego seminariach prace magisterskie. Wypromował także 17 doktorów, z których kilku posiada najwyższe stopnie i tytuły naukowe. Swoim uczniom okazywał niezmienną życzliwość i wyrozumiałość.

Szczególnie duże zasługi położył Profesor w rozwijaniu i usprawnianiu studiów zaocznych. Widział w nich najskuteczniejszą metodę powiększania kręgu polskiej inteligencji, której

szczególnie brakowało w zachodnich województwach Polski. Zaangażował wiele energii w tworzeniu punktów konsultacyjnych w Szczecinie, Kaliszu i Zielonej Górze. Studiów zaocznym poświęcił też szereg publikacji.

Profesor był nie tylko badaczem i nauczycielem akademickim. Brał także żywy udział w życiu organizacyjnym Wydziału i Uniwersytetu. Piastował stanowiska kierownika Zakładu, Katedry, dwukrotnie był prodziekanem, a w latach 1961-1962 Dziekanem Wydziału Prawa. Pełnił także (1962-1965) godność Prorektora Uniwersytetu im. A. Mickiewicza.

Działalność naukowa, dydaktyczna i organizacyjna nie ograniczała się jedynie do macierzystej Uczelni. Był członkiem kolegiów redakcyjnych wielu czasopism naukowych, członkiem rad naukowych kilku instytutów, aktywnie uczestniczył w pracach towarzystw naukowych i kulturalnych, wykładał na pozapoznańskich wyższych uczelniach.

Szczególne związki połączyły Profesora z Zieloną Górą. Był organizatorem, a w latach sześćdziesiątych kierownikiem, Stacji Naukowych PTH w tym mieście. Aktywnie działał w Lubuskim Towarzystwie Naukowym, pełniąc m.in. funkcję przewodniczącego i otrzymując za swoje zasługi członkostwo honorowe tego Towarzystwa. Z okazji 60. rocznicy urodzin „Rocznik Lubuski” poświęcił Profesorowi jubileuszowy tom. Zaangażowany był w tworzeniu i rozwijaniu zielonogórskiej wyższej uczelni. Od 1974 r. pełnił przez dwie kadencje stanowisko Rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Tematyka badawcza, szczególne zainteresowanie ziemiami zachodnimi i problematyką niemcoznawczą związały Jana Wąsickiego z najbardziej zasłużoną na tym polu placówką, Instytutem Zachodnim w Poznaniu. Po jego reorganizacji u schyłku lat pięćdziesiątych kierował sekcją badań nad dziejami emigracji polskiej w Niemczech, a w latach 1958-1961 zajmował stanowisko Sekretarza Naukowego IZ. Działał także aktywnie w ramach Towarzystwa „Instytut Zachodni”, a w latach 1972-1979 piastował godność Prezesa Kuratorium. W uznaniu zasług otrzymał członkostwo honorowe tego Towarzystwa.

Profesor Jan Wąsicki był także czynnym działaczem politycznym i społecznym. Już w latach studenckich związał się z ruchem socjalistycznym, wstępując do ZMS, OMTuR i PPS. Przez cały okres istnienia PZPR był jej aktywnym członkiem i pełnił szereg funkcji w strukturach partii. Był pierwszym sekretarzem Komitetu Uczelnianego przy UAM, członkiem KW PZPR w Poznaniu, jako poseł tej partii zasiadał także w Sejmie IV i V kadencji. Działał również w Związku Nauczycielstwa Polskiego. Był Przewodniczącym Rady Zakładowej ZNP przy UAM (1963-1965) oraz członkiem Zarządu Okręgu ZNP.

W pracy politycznej i związkowej wykorzystywał Profesor przede wszystkim swoje uniwersyteckie doświadczenie. Był uczestnikiem prac Komisji Programowej Rady Głównej Ministerstwa Oświaty i Nauki (1961-1963). Jako poseł pracował w sejmowej Komisji Oświaty i Wychowania. Jako działacz związkowy przewodniczył Komisji Środowiskowej Szkół Wyższych i Instytutów przy Zarządzie Okręgu ZNP.

W uznaniu zasług za działalność naukową, dydaktyczną, społeczną i polityczną otrzymał Profesor Jan Wąsicki wiele nagród i odznaczeń. Laureat Nagrody Państwowej I stopnia, wyróżniony kilkakrotnie nagrodami Ministra, posiadał Krzyż Kawalerski oraz Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1964, 1968). W czterdziestolecie pracy zawodowej (1986) uhonorowany został Orderem Sztandaru Pracy I Kl. Posiadał Złotą Odznakę ZNP i Honorowe Odznaki za zasługi położone dla województwa zielonogórskiego, poznańskiego i koszalińskiego.

Całe zawodowe życie Profesora Jana Wąsickiego przypada na okres socjalistycznej Polski. Był z tą formacją ustrojową głęboko i ściśle związany. Nie były te więzy koniunkturalne, lecz wynikały z ideowych przekonań. Szybko pogarszający się stan zdrowia skłonił Profesora do przejścia na emeryturę. Ta decyzja zbiegła się w czasie ze zmianami ustrojowymi w naszym kraju. Zmianami, do których – jak sądzę – Profesor nie umiał, bądź już nie chciał się przystosowywać. Odchodząc w stan spoczynku miał jeszcze ambitne plany naukowe. W ich realizacji przeszkodziła choroba. Gwałtownie pogarszający się wzrok uniemożliwiał praktycznie czytanie i pisanie, a trudności

w poruszaniu się utrudniały, a w końcu wykluczyły osobiste kontakty ze środowiskiem uniwersyteckim. Ostatnie lata spędził wśród najbliższych, z dala od wszystkich spraw, które wcześniej wypełniały Jego życie. Nie przestał się jednak nimi interesować. W rozmowach telefonicznych i w trakcie składanych wizyt nieodmiennie pytał o wydarzenia wydziałowe i uniwersyteckie, o działalność Instytutu Zachodniego, o postępy i sukcesy Swoich uczniów.

Spółeczność akademicka pożegnała Profesora Jana Wąsickiego na żałobnym posiedzeniu Senatu w dniu 15 kwietnia 1995 r. Wzięli w nim udział, obok władz Uczelni i Wydziału oraz Rodziny Zmarłego, koledzy, współpracownicy, uczniowie, przedstawiciele pozauniwersyteckich środowisk naukowych, społecznych i kulturalnych. Pogrzeb odbył się tego samego dnia na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

Krystyna Sikorska-Dzięgielewska